

УДК 657:330.1:330.341.1
 JEL Classification: B52, D83, M41

DOI: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2026.2.10>

Гнатюк Т.М.,
*канд. екон. наук, доцент, доцент
 кафедри обліку і оподаткування,
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7984-987X>,*
 Василюк М.М.,
*д-р екон. наук, професор, професор
 кафедри обліку і оподаткування,
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7372-4382>,*
 Шкроміда В.В.,
*канд. екон. наук, доцент, доцент
 кафедри обліку і оподаткування,
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1826-8243>,*
 Сас Л.С.,
*д-р екон. наук, професор, професор
 кафедри обліку і оподаткування,
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2053-0394>,*
*Карпатський національний університет
 імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ*

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Gnatiuk T.M.,
*can.d.sc.(econ.), assoc. prof., associate professor
 at the department of accounting and taxation,
 Vasylyuk M.M.,
 dr.sc.(econ.), professor, professor at the
 department of accounting and taxation,
 Shkromyda V.V.,
 can.d.sc.(econ.), asso. prof., associate professor
 at the department of accounting and taxation,
 Sas L.S.,
 dr.sc.(econ.), professor, professor at the
 department of accounting and taxation,
*Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ivano-Frankivsk**

ACCOUNTING AND ANALYTICAL INFORMATION AS THE INSTITUTIONAL BASIS OF THE KNOWLEDGE ECONOMY

Постановка проблеми. Поєднання геоекономічної дестабілізації та переходу від індустріальної моделі господарювання до постіндустріального суспільства зумовило глибинну трансформацію архітектури глобального економічного простору, основним напрямом якої стало формування економіки знань. У таких умовах класичні матеріально-сировинні чинники виробництва (земля, праця, фізичний капітал) втрачають свій домінуючий статус, поступаючись місцем інтенсивним факторам розвитку – інтелектуальному потенціалу, науковим розробкам, інформаційно-комунікаційним технологіям та людському капіталу. О. Пальчук переконливо доводить, що головним ресурсом відновлення й інтеграції в глобальну економіку знань є не природні багатства, а освічені, креативні та підприємливі люди, а сам перехід від сировинної моделі до економіки знань є не лише вимогою часу, а й ключем до формування нової моделі розвитку [1]. Стратегічна конкурентоспроможність України після війни дедалі більше визначатиметься здатністю генерувати, акумулювати та комерціалізувати набуті знання та досвід. Унікальний масив практичних компетенцій у

сферах цифрових технологій, безпілотних систем, кібербезпеки та адаптивного управління, перетворює Україну на носія специфічного інтелектуального капіталу. За таких умов пріоритетного значення набуває перехід до інноваційно-орієнтованої моделі економіки, у якій знання, технологічна адаптивність і людський капітал стають ключовими чинниками довгострокового розвитку. Проте забезпечення економічної стійкості та національного процвітання безпосередньо залежить від здатності держави й бізнесу ефективно накопичувати, відтворювати, оцінювати та капіталізувати інтелектуальні ресурси.

На тлі стрімкої інтелектуалізації та цифровізації економічних систем поява нових форм економічної активності зумовлює суттєві труднощі для їх традиційного вимірювання та класичного облікового супроводу [2; 3]. Через дію об'єктивних обмежень чинного інституційного інструментарію фіксації та оцінки результатів господарської діяльності виникає потреба у зміні підходів до облікового супроводу. Сформована в індустріальну епоху класична модель бухгалтерського обліку, історично орієнтована на концепцію речовості та фіксацію минулих подій, виявляється інституційно неспроможною відображати економічні вигоди, що формуються на основі накопичених знань і специфіки нематеріальних інформаційних потоків [4]. Спроби механічного застосування традиційних облікових інструментів до об'єктів нової економіки, цінність яких формується на основі знань, інформації та взаємодії, зумовлюють виникнення системної невідповідності. Н. Малюга та С. Легенчук свого часу переконливо показали, що теорія бухгалтерського обліку сформувалася в промисловій економіці, коли активи підприємства формувались здебільшого за рахунок матеріальних об'єктів, тоді як домінування в сучасних балансах переважно належить інтелектуальному капіталу, складові якого є неадитивними і не піддаються стандартним прийомам традиційного обліку [5]. Внаслідок цього значна частина інтелектуального капіталу організації залишається поза увагою фінансових звітів, оскільки вимоги чинних регуляторних стандартів примусово трансформують фінансування досліджень та розвиток людського потенціалу в поточні витрати періоду, а не в капіталізовані активи. Емпіричним підтвердженням цього є праця Xu J. та Wang B. які встановили, що витрати на дослідження й розробки статистично значуще негативно корелюють із поточними показниками прибутковості підприємств саме внаслідок їх облікової кваліфікації як витрат звітного періоду, а не як капіталізованого активу, що є верифікованим проявом інституційної неспроможності традиційного обліку адекватно відображати інтелектуальний капітал та накопичені знання [6]. Така ситуація викривляє макроекономічну статистику, дезорієнтує ринки та обмежує інвестиційну привабливість суб'єктів господарювання з високою часткою інноваційної складової в активах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальна наукова дискусія щодо розвитку постіндустріального суспільства та сутності економіки знань актуалізує переосмислення фундаментальних чинників капіталізації та оцінки ресурсів. У цьому контексті особливе методологічне значення мають праці іноземних та вітчизняних вчених, які досліджують трансформації інституційної архітектури, спричинені діджиталізацією та необхідністю капіталізації знань. Аналіз базових концепцій доводить, що критично уразливе місце інституційної архітектури економіки знань полягає у втраті релевантності та інформативності результатів функціонування обліково-аналітичної системи. Так, Lev B. та Zarowin P. обґрунтували хронічну кризу інформативності традиційних фінансових звітів для учасників ринку капіталу та емпірично довели, що вже на початку двохтисячних зв'язок між обліковим прибутком підприємства та його реальною ринковою ціною стрімко слабшав упродовж останніх десятиліть [7]. Відтоді зазначена тенденція лише загострюється, оскільки головну причину окресленого дослідниками феномену "інституційної сліпоти" регуляторних стандартів – вимогу щодо негайного списання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи на поточні витрати звітного періоду – так і не було усунуто.

Натомість Powell W. та Snellman K. аналізують процес переходу до економіки знань не просто як технологічний зсув, а як глибоку трансформацію суспільних та економічних інститутів [8]. Вони піднімають проблеми розмивання меж організації та мережевого хаосу в економіці знань на фоні зміни сутності зайнятості, посилення конфліктів довкола прав інтелектуальної власності та труднощів з поширенням «неявних (досвід, інтуїція, специфічні навички людей) знань».

Глибоку методологічну та структурну проблему стратегічного управління та ідентифікації структури інтелектуального капіталу в новій економіці піднімають Bueno E., Salmador M. P. та Merino C. [9]. Автори доводять, що на початку XXI століття економічна наука вже повністю визнала знання головним фактором виробництва, проте виникла критична методологічна вада в інституційній архітектурі, яка полягає у відсутності єдиного, чіткого та стандартизованого інструменту структуризації, вимірювання та розмежування різних компонент цього капіталу для прийняття управлінських рішень.

Edvinsson L. та Kivikas M. піднімають проблему того, що більшість існуючих моделей оцінки нематеріальних активів розроблялися для гігантів ринку [10]. Натомість для малого та середнього бізнесу, який становить основу економіки, бракує простого, практичного та водночас системного інструменту, який би дозволив не просто «порахувати» знання, а інтегрувати звіт про інтелектуальний капітал у загальну систему зовнішньої фінансової та управлінської звітності підприємства [10].

Брак чітких емпіричних доказів існування механізмів впливу окремих компонентів інтелектуального капіталу на фінансову результативність та довгострокове стале зростання підприємств було усунуто Xu J. та Wang B. [6]. Автори довели (на прикладі емпіричного дослідження 390 корейських виробничих компаній за 2012–2016 рр.), що хоча в теорії роль знань визнана всіма, на практиці – різні елементи цього капіталу діють неоднаково. Існує проблема невизначеності: які саме нематеріальні чинники реально забезпечують капіталізацію бізнесу, а які можуть діяти в мінус [6].

Matos F., Vairinhos V., Selig P. M. та Edvinsson L. наголошують на тому, що хоча знання та інтелектуальний капітал визнано головними ресурсами сучасної економіки, більшість існуючих моделей управління та обліку фокусуються виключно на їхній фінансовій або комерційній віддачі [11]. Автори піднімають проблему відсутності системних механізмів, які б дозволили використовувати інтелектуальний капітал як стратегічний драйвер для вирішення глобальних екологічних, соціальних та управлінських викликів (ESG), а не лише для максимізації приватного прибутку [11].

Питання модернізації обліково-інформаційних систем під впливом новітніх цифрових технологій (зокрема штучного інтелекту, Big Data та хмарних обчислень) висвітлено у роботі Valicka H. [2]. Вона доводить, що сучасна цифровізація не повинна зводитися виключно до технічної автоматизації рутинних рахівничих процедур. Натомість авторка наголошує на необхідності розвитку когнітивних систем (із застосуванням алгоритмів глибокого навчання), які здатні трансформувати розрізнені масиви сирих даних у структуровану інформацію, на основі якої формується практичне бізнес-знання для прийняття оптимальних управлінських рішень [2].

У вітчизняному науковому просторі теоретичний фундамент дослідження процесів інтелектуалізації та переходу від сировинної моделі до економіки знань, зокрема крізь призму розвитку людського капіталу в сучасних умовах, розкрито у праці Пальчук О. [1]. Інституційний вимір економіки майбутнього, трансформацію її системної конфігурації та формування нових правил взаємодії економічних суб'єктів детально висвітлено у наукових публікаціях Ахновської І. та Болгова В. [3]. У праці Візіренко С. досліджено повний генезис концепції «економіка знань» та запропоновано п'ятиетапну періодизацію її становлення, що відображає еволюцію перетворення науки на безпосередню продуктивну силу суспільства [12]. Авторкою доведено, що економіка знань є об'єктивно зумовленою постіндустріальною стадією розвитку, за якої освіта, науково-інноваційна діяльність та інформаційні технології виступають ключовими факторами генерації безперервного потоку нововведень і стимулювання економічного зростання [12].

Водночас проблеми адаптації облікових систем до вимог постіндустріального суспільства, критика їхньої застарілої предметної сутності та обґрунтування інституційної парадигми обліку як соціально-економічної практики досліджуються у фундаментальних працях українських вчених – Жука В., Попко Є., Шендерівської Ю. [4]; Панченко О. [14]; Малюги Н. та Легенчук С. [5], Гика В. [13].

Лобода Н., Петришин Л. та Чабанюк О. зауважують на існуванні невідповідності між стрімким темпом появи новітніх цифрових технологій та рівнем адаптації традиційних систем обліку й звітності українських підприємств до цих інновацій [15]. Автори піднімають проблему інституційної готовності бізнесу до того, що технології вже існують, але інструменти їх інтеграції в щоденну практику бухгалтерів ще перебувають на етапі становлення, що створює ризики втрати конкурентоспроможності [15].

Попри наявність ґрунтовних напрацювань, у науковому дискурсі спостерігається певна фрагментарність: представники загальноекономічних теорій досліджують параметри економіки знань переважно на макрорівні у вигляді абстрактних моделей, ігноруючи при цьому обліково-інформаційні інститути як первинні джерела верифікації даних. З іншого боку, більшість облікових досліджень звужують проблему до суто прикладних технологічних аспектів автоматизації або розширення номенклатури субрахунків. Поза увагою науковців залишається теоретичне обґрунтування бухгалтерського обліку не як пасивної технічної системи реєстрації, а як активного інформаційного інституту, що безпосередньо структурує простір довіри та визначає інституційну основу нової економічної системи. Важливим є також розробка цілісного методологічного інструментарію бухгалтерського обліку та фінансової звітності, який би дозволив перейти від інструментальної автоматизації до знанневої парадигми відображення капіталу

Постановка завдання. Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування обліково-аналітичної інформації як структурного базису економіки знань, розкриття її потенціалу в процесах постіндустріальної трансформації суспільства та визначення стратегічних орієнтирів розвитку облікової професії в умовах розбудови вітчизняної екосистеми знань в умовах повоєнного відновлення України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальні трансформації сучасних економічних систем супроводжуються докорінним переосмисленням традиційних чинників економічного поступу та джерел формування доданої вартості. Перехід від моделей господарювання, орієнтованих на інтенсивне використання ресурсомістких процесів, до моделей, у яких ключову роль відіграють знання та інтелектуальний потенціал, зумовлений стрімким поширенням інноваційних технологій та динамічним зростанням значущості нематеріальних ресурсів [1; 2]. У цьому контексті економіка знань

постає як цілісна, якісно нова модель розвитку, де інформація й інновації є базовим субстратом економічного зростання, а ключовим фактором виробництва стає здатність створювати, кодифікувати та ефективно використовувати знаннєві активи [2; 8]. Принципово важливим є те, що саме обліково-аналітична інформація була і залишається інституційним інструментом, через який суспільство здобуває можливість верифікувати, виміряти та капіталізувати ці активи – і саме це визначає її роль не як одного з елементів, а як інституційної основи економіки знань.

Становлення цієї моделі є тривалим процесом, який характеризується прийняттям рішень якісно нового когнітивного рівня, а тому не може бути реалізоване виключно за рахунок механічного впровадження високотехнологічного інструментарію [2]. Цей перехід вимагає глибоких структурних зрушень, системної трансформації логіки створення вартості та кардинальної переоцінки ролі людського капіталу в тій частині, що зумовлює зміну самого характеру праці в архітектурі економіки знань. Як засвідчують окремі дослідження, еволюція обліково-аналітичного забезпечення має відбуватися шляхом переходу від систем простого електронного збору даних до інтеграції предиктивних аналітичних моделей (зокрема, штучних нейронних мереж), що дозволяє капіталізувати когнітивні ресурси та перетворювати їх на інструмент інноваційного розвитку [2]. Головним динамічним рушієм цього переходу є інтелектуалізація економіки – складний і безперервний процес накопичення інтелектуального капіталу (структурного, людського та реляційного), розвитку наукоємних видів діяльності та підвищення вимог до професійних компетентностей суб'єктів господарювання [1; 5; 9]. Інтелектуалізація відображає траєкторію розвитку економіки, переорієнтовуючи вектори зростання з виснаження матеріальних ресурсів на генерацію, синергетичну взаємодію та комерціалізацію знань, тоді як економіка знань є цільовим орієнтиром системи [5]. Проте ця траєкторія є вимірюваною і керованою лише тоді, коли існує надійна система обліково-аналітичної інформації, здатна перетворити процес інтелектуалізації з абстрактного явища на конкретний, документований і верифікований економічний факт.

Дослідження еволюції людського капіталу впродовж промислових революцій доводить, що кожна нова технологічна хвиля кардинально змінювала профіль затребуваних навичок – від фізичної витривалості та базової грамотності в епоху першої фабричної індустріалізації до глибокої технічної та комп'ютерної грамотності під час цифрової революції [1]. Сучасний етап зміщує акценти у бік антропоцентричності та розвитку міждисциплінарних когнітивних навичок. Критичне мислення, креативність та здатність до безперервного навчання стають визначальними чинниками розвитку людського капіталу в умовах становлення економіки знань. При цьому відбувається фундаментальний зсув від суто інформаційної концепції, де облік і фінанси лише фіксують дані, до знаннєвої парадигми, орієнтованої на формування стратегічного управлінського знання та оцінку синергетичних ефектів нематеріальних активів [2; 5]. Цей зсув є не лише технологічним, а інституційним, де обліково-аналітична інформація перестає бути пасивним реєстром минулих подій і набуває статусу активного інституційного механізму, що формує знаннєвий простір економіки.

На тлі руйнування промислового потенціалу та значних демографічних і міграційних втрат України за період війни, формування економіки знань є єдиним шляхом до відновлення і подальшого довгострокового процвітання [1]. Вихід із вразливої сировинно-донорської моделі, де домінуюча частка валютних надходжень традиційно забезпечували агросировина та металургія, вимагає прискореного розвитку секторів із високою доданою вартістю, таких як ІТ-індустрія, креативних сфер, глибокої агропереробки та наукових стартапів [1]. Стійкість вітчизняного ІТ-сектору в умовах війни доводить, що базовий капітал цієї індустрії – людський та структурний – є мобільним і високоадаптивним, а відтак захищенішим від зовнішніх фізичних ризиків, ніж традиційні матеріальні активи [1; 9]. Проте ефективність такого переходу критично залежить від формування адекватного інституційного середовища. Адже світовий досвід свідчить про те, що механічне копіювання успішних інституційних моделей розвинених держав без урахування місцевого культурного та соціального контексту часто призводить до появи негативних трендів та інституційних пасток [3]. Реальна трансформація починається зсередини – через активність громадян, підприємців та бізнес-спільнот, які створюють нові ринки, мінімізують трансакційні витрати та формують простір довіри. І саме обліково-аналітична інформація є тим інституційним цементом, який перетворює цей простір з неформального на верифікований і прозорий.

З позицій інституціоналізму, успішність проектування нової економіки майбутнього визначається її інституційною спроможністю, що має гармонійно поєднувати формальні правила (правові норми, стандарти) й неформальні обмеження (традиції, ментальність, ділову етику) в єдине ціле [3; 13]. У цій конфігурації обліково-аналітична інформація посідає особливе місце. Вона є тією ланкою, де формальні правила та неформальні практики зустрічаються й матеріалізуються у конкретних числах, наративах і звітних формах. Саме тому бухгалтерський облік як система виробництва обліково-аналітичної інформації постає не просто технічним вимірювальним інструментом, а базовим інституціональним елементом, що структурує взаємодію між суб'єктами, знижує інформаційну асиметрію та забезпечує прозорість розподілу інтелектуальних ресурсів [13]. Ця роль і є теоретичним

підґрунтям для визначення обліково-аналітичної інформації як інституційної основи економіки знань – адже без неї жоден інший інститут цієї економіки не може функціонувати прозоро та керовано.

Перехід до постіндустріальної моделі розвитку актуалізує необхідність докорінного перегляду теоретичного базису та предметної сутності бухгалтерського обліку [4]. Традиційний нормативний підхід, заснований на пріоритетності суто технічних процедур, звужує сутність обліку до ролі пасивного реєстратора фактів господарського життя та, відповідно, редукує обліково-аналітичну інформацію до простого набору ретроспективних даних [4; 7]. За умов такого вузького «камерального» сприйняття поза увагою залишаються комунікаційні взаємозв'язки між виробниками та споживачами інформаційного продукту, що в епоху цифрової економіки фактично підтверджує тези критиків про потенційне зникнення професії під впливом тотальної автоматизації [4; 2]. Натомість інституційна теорія дозволяє трактувати обліково-аналітичну інформацію як складний соціальний продукт, що виникає на перетині формальних стандартів, професійного судження та суспільних очікувань [13]. Як обґрунтовує Гик В., інституційний підхід забезпечує формування нової парадигми, де бухгалтерський облік розглядається як активна соціальна та організаційна практика, що функціонує в соціокультурному контексті суспільства [13]. Відповідно, предметом бухгалтерського обліку постає природа обліково-інформаційного забезпечення довіри, порозуміння й керованості в соціально-економічному просторі [13; 4] – і саме виробництво такої інформації є тим, що перетворює обліково-аналітичну систему на інституційну основу, а не просто на технічний сервіс.

В інституційній структурі економіки знань обліково-аналітична інформація як інформаційний інститут виконує три взаємопов'язані та взаємообумовлені функції, які в сукупності і визначають її статус інституційної основи. По-перше, вона трансформує неявні, волатильні інтелектуальні процеси у символічні представлення та структуровані повідомлення, перетворюючи їх на інформацію, придатну для фіксації та управління – цей процес є основою для переведення прихованого знання у явне та капіталізації інтелектуальних ресурсів [8]. По-друге, обліково-аналітична інформація забезпечує стабільне документування, накопичення та зберігання знаннєвого продукту як специфічного активу підприємства, запобігаючи втраті інтелектуального капіталу при міграції чи зміні персоналу – що безпосередньо корелює з положеннями теорії Bueno E., Salmador M. P. та Merino C. щодо захисту організаційного капіталу як стійкої структури фірми [9]. По-третє, через механізми публічного розкриття звітних даних вона створює прозорі сигнали для стейкхолдерів та інвесторів, легітимізуючи реальну вартість знань на ринку капіталу й забезпечуючи керованість децентралізованих мережевих екосистем [8]. Жодна з цих функцій не є суто технічною – всі три мають виражений інституційний характер, оскільки формують правила, очікування та взаємодії між суб'єктами економіки знань.

Сучасні виклики інформаційного суспільства, насамперед всеохоплююча цифровізація процесів управління, є потужними драйверами еволюційного розвитку систем обліково-аналітичної інформації [2; 15]. Впровадження штучного інтелекту, хмарних обчислень та технологій обробки великих масивів даних кардинально трансформує роль бухгалтерських служб, прискорюючи злиття рахівничих та аналітичних функцій і підвищуючи оперативність стратегічних управлінських рішень [2; 15]. При цьому, як зазначають Малюга Н. та Легенчук С., обліково-аналітична інформація в новій економіці має відображати синергетичні ефекти, що виникають внаслідок взаємодії складових інтелектуального капіталу, – адже саме у цій взаємодії народжується знаннєва вартість, невидима для традиційного обліку [5]. Цифровізація виступає каталізатором цієї взаємодії, дозволяючи виявити приховані зв'язки між людським, структурним та реляційним капіталом підприємства та зробити їх інформаційно відчутними [5; 15]. Цифрова трансформація формує передумови для реалізації методів облікового інжинірингу – процесу докорінної модернізації систем обліково-аналітичної інформації за рахунок запозичення інноваційних інструментів моделювання із суміжних наук [2; 13], що дозволяє ідентифікувати приховані ризики, долати інституційну нестабільність та формувати точні прогностичні моделі розвитку суб'єктів господарювання. Окрім того, в умовах постіндустріального розвитку суттєво розширюються межі облікового простору через інтеграцію екологічних та соціальних елементів: обліково-аналітична інформація перстає бути суто фінансовою і стає інтегральним відображенням сталого розвитку підприємства [14].

Глобальні інституційні зрушення та загальний перехід до концепції сталого розвитку сформували стійкий суспільний попит на якісно нову обліково-аналітичну інформацію [13; 14]. Традиційна система з домінантним грошовим вимірником виявляється неспроможною у повній мірі відобразити специфіку та ефекти функціонування капіталу в епоху інформаційного суспільства [7]. Наслідком цієї інституційної невідповідності став процес активного збагачення облікової теорії через розробку альтернативних моделей формування обліково-аналітичної інформації, де грошовий вимірник поступається знаннєвим та якісним пріоритетам [2; 4]. До числа таких моделей належать: облік людського та інтелектуального капіталу, орієнтований на ідентифікацію та оцінку креативного потенціалу як головного джерела доданої вартості [1; 3; 5]; екосистемний облік та облік природного капіталу, що фіксує стан природних ресурсів і наслідки діяльності компанії [14]; вуглецевий облік у контексті моніторингу емісії парникових газів та виконання кліматичних зобов'язань [11; 14]; соціально-економічний облік, що вимірює вплив бізнесу на якість життя суспільства та розвиток людського

потенціалу [3; 13]. Спільною рисою всіх зазначених моделей є те, що обліково-аналітична інформація, яку вони продукують, є вже не просто фінансовою звітністю – вона є знаннєвим продуктом, що несе в собі інституційне значення та формує суспільний запит на відповідальне господарювання [2; 15].

Трансформація наукової теорії безпосередньо вплинула на звітність як кінцевий продукт системи обліково-аналітичної інформації, ініціювавши появу її якісно нового типу, де фінансові показники інтегруються з нарративними описами [4; 7]. Першим етапом цього переходу стало впровадження інтегрованої звітності, що відображає синергетичний взаємозв'язок між різними видами капіталів: фінансовим, промисловим, інтелектуальним, людським, соціальним та природним [5; 10]. Наступним кроком став розвиток спеціалізованої звітності про сталий розвиток, яка детально розкриває ESG-аспекти діяльності підприємств [11; 14]. У структурах нового типу звітності текстовий опис і якісні характеристики суттєво переважають цифрові масиви [7], що призводить до колосального зростання ролі професійного судження фахівця, відповідального за виробництво та верифікацію обліково-аналітичної інформації [4; 13]. Водночас технічний процес обробки та подання розгалуженої нефінансової інформації спрощується завдяки впровадженню технологій електронного ділового звітування на основі стандартів XBRL та iXBRL [15], що забезпечує прозорість, порівнюваність та швидкість обміну знаннєвим продуктом у глобальному інформаційному просторі [2; 8].

Функціональна трансформація систем обліково-аналітичної інформації неминуче позначається на ролі та суспільному статусі фахівців, які забезпечують їх функціонування [2; 4]. Класична модель професії, орієнтована на рутинну реєстрацію господарських операцій та формування ретроспективної фінансової звітності, остаточно втрачає свою актуальність, оскільки діджиталізація переводить технічні рахівничі процедури в автоматизований фоновий режим [4]. Натомість, як обґрунтовує Balicka H., трансформація архітектури облікових інформаційних систем під впливом новітніх технологій зумовлює безальтернативний вихід на перший план ролі бізнес-аналітика, ключовою функцією якого стає перетворення розрізнених даних на знаннєву основу для підтримки стратегічних управлінських рішень в економіці знань [2]. Це зумовлює виражену гібридизацію облікової професії: поєднання роботи з даними із глибоким стратегічним аналізом, лідерством та прогнозуванням., де фахівець стає не просто реєстратором, а творцем похідної обліково-аналітичної інформації. Ринок праці вимагає від нього принципово нової якості – здатності приймати складні професійні судження, розробляти облікову політику в нестійкому інституційному середовищі та брати участь у формуванні довгострокової стратегії підприємства [2; 13]. Цей тренд підтверджується змістовим наповненням провідних міжнародних програм сертифікації (ACCA, CIMA, CIPA), чії модулі давно вийшли за межі суто фінансового та управлінського обліку, інтегрувавши корпоративне право, стратегічний менеджмент та професійну етику [7]. У науковому дискурсі для означення цієї нової ролі пропонується термін «інформаційний брокер» – посередника між IT-спеціалістами, операторами даних та вищим менеджментом, де обліково-аналітична інформація перетворюється на самостійний інтелектуальний продукт і товар [4; 13]. Проте в умовах переходу до економіки знань від представників професії очікується значно більше, ніж посередницька функція: суспільство потребує особливого інституту довіри до цифрового представлення капіталу [4; 13]. На сучасному етапі розвитку інституційної теорії саме «обліковий гарант» стає тим суб'єктом, що асоціюється з поняттям «інститут довіри» – фахівцем, чії професійність та безкомпромісна етика гарантують якість і достовірність обліково-аналітичної інформації як особливого цифрового активу [4; 13; 14]. Від діяльності такого фахівця безпосередньо залежать верифікація та легітимізація інтелектуального капіталу, примноження національного багатства, а також інтеграція екологічних і соціальних маркерів у систему сталого розвитку підприємства [5; 14]. Перехід до категорії «облікових гарантів» маркує вищий інституційний щабель розвитку професії, перетворюючи її з технічного сервісу на ключового архітектора довіри в екосистемі обліково-аналітичної інформації економіки знань [4; 13]. Без трансформації суб'єкта, обліково-аналітична інформація сама по собі не стане інституційною основою економіки знань. В цьому контексті еволюція професії передбачає перехід від спрощеної функції «допомоги менеджменту» до генерації суспільної довіри до цифрового представлення капіталу, що знаменує трансформацію професійного статусу фахівця в інституційному середовищі економіки знань від рахівника до конструктора довіри.

Проведений, системний аналіз теоретичних концепцій та практичних трансформацій дозволяє сформулювати цілісне бачення нової ролі обліково-аналітичної інформації, як домінуючого елемента інституційної перебудови постіндустріального суспільства. Вона є не просто технічним відображенням господарської дійсності, а живим інституційним механізмом, що кодифікує, захищає й транслює знаннєвий капітал у масштабах від окремого підприємства до національної економіки – і саме ця тріада функцій обґрунтовує її статус інституційної основи, а не рядового елемента. Ефективність цього механізму визначається не потужністю алгоритмів, а якістю людського судження, тому еволюція від «бухгалтера» через «інформаційного брокера» до «облікового гаранта» є не зміною назви посади, а принциповим переосмисленням місії всього інституту обліково-аналітичної інформації. Для України, що стоїть перед завданням повоєнної побудови економіки знань, ця трансформація набуває особливого стратегічного виміру: саме система обліково-аналітичної інформації є тим базовим

інфраструктурним елементом, який здатен верифікувати реальну вартість інтелектуальних ресурсів країни, зробити її видимою для глобальних інвесторів та забезпечити прозорість управлінських рішень. Відтак розвиток інституційної парадигми обліку та формування корпусу «облікових гарантів» є не академічною дискусією, а конкретною умовою конкурентоспроможності держави в глобальній архітектурі знань.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене теоретико-методологічне дослідження дозволяє сформулювати цілісну систему наукових висновків щодо імперативів інституційної трансформації обліково-аналітичної інформації в структурній конфігурації економіки знань. Зокрема, було доведено, що в координатах економіки знань обліково-аналітична інформація трансформується з пасивного ретроспективного продукту в базовий інституційний механізм генерації суспільної довіри. Її новітній статус визначається функціональною тріадою: кодифікацією неявних знань у верифіковані цифрові активи, захистом інституційної пам'яті підприємства від ерозії людського капіталу та трансмісією ринкових сигналів, що легітимізують реальну вартість інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання.

Також обґрунтовано, що традиційний предмет обліку відображення фактів господарського життя нівелює специфіку постіндустріального суспільства. Чинні регуляторні стандарти (зокрема, директивне списання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи) ідентифіковано як інституційну пастку, що штучно дезінформує ринки та занижує капіталізацію інноваційного сектора. Вихід із когнітивного дисонансу вимагає переорієнтації предмета науки на дослідження інструментів забезпечення довіри та керованості знанневим простором.

Встановлено, що повоєнний транзит України до економіки знань буде критично залежати від адаптивності інституційного середовища. Механічний імпорт глобальних регуляторних шаблонів без урахування соціокультурного контексту породжуватиме псевдо-інституційні надбудови, які можуть викривляти вартість національного багатства. Вітчизняна стратегія має спиратися на розбудову локальних гнучких інфраструктур, де обліково-аналітична інформація виконує роль верифікатора неформального простору довіри.

Виявлено, що імперативи сталого розвитку формують запит на якісно новий знанневий продукт, де грошовий вимірник інтегрується з якісними параметрами. Нові підходи до розкриття інформації через моделі екологічного, соціального та людського обліку, переведені у сучасний цифровий формат (XBRL/iXBRL) максимізують прозорість глобального інформаційного простору та нівелює трансакційні витрати й інформаційну асиметрію.

Доведено, що функціональна перебудова інформаційних систем зумовлює трансформацію суспільного статусу фахівця від технічного виконавця до самостійного інституту довіри до цифрового представлення капіталу. Констатовано, що без трансформації суб'єкта обліку (носія професійного судження та цифрової етики) обліково-аналітична інформація втрачає інституційний зміст, перетворюючись на неструктурований масив даних.

Перспективи подальших наукових розвідок зосереджені за такими стратегічними векторами, як обліковий інжиніринг, регуляторна адаптація та освітня політика. В площині облікового інжинірингу першочерговим завданням є розробка неадитивного методичного інструментарію оцінки синергетичних ефектів взаємодії компонентів інтелектуального капіталу. У площині регуляторної адаптації особливого значення набуває створення диференційованих стандартів капіталізації знаннєвого потенціалу підприємств малого та середнього бізнесу. У сфері освітньої політики наукового обґрунтування потребує національна модель підготовки фахівців нового покоління з безумовним пріоритетом розвитку інституту цифрової етики.

Література

1. Пальчук О. Від сировинної економіки до економіки знань: людський капітал як ключ до процвітання України. *Світ фінансів*. 2025. № 4 (85). С. 39-49. DOI: <https://doi.org/10.35774/SF2025.04.039>.

2. Balicka H. Digital technologies in the accounting information system supporting decision-making processes. *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series*. 2023. No. 169. P. 57–88. DOI: <https://doi.org/10.29119/1641-3466.2023.169.4>

3. Ахновська І. О., Болгов В. Є. Інституційний вимір економіки майбутнього. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 4(13). С. 14-20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-2>.

4. Жук В. М., Попко Є. Ю., Шендерівська Ю. Л. Бухгалтерський облік: перегляд предмету і назви професії. *Облік і фінанси*. 2020. № 1(87). С. 36-44. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1\(87\)-36-44](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1(87)-36-44).

5. Малюга Н. М., Легенчук С. Ф. Розвиток бухгалтерського обліку в новій економіці: облікова інтерпретація синергетичних ефектів. *Вісник ЖДТУ*. 2005. № 3(33). С. 20-35.

6. Xu J., Wang B. Intellectual Capital, Financial Performance and Companies' Sustainable Growth: Evidence from the Korean Manufacturing Industry. *Sustainability*. 2018. Vol. 10. № 12. Article 4651. DOI: <https://doi.org/10.3390/su10124651>.
7. Lev B., Zarowin P. The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them. *Journal of Accounting Research*. 1999. Vol. 37. № 2. P. 353-385. DOI: <https://doi.org/10.2307/2491412>.
8. Powell W. W., Snellman K. The Knowledge Economy. *Annual Review of Sociology*. 2004. Vol. 30. P. 199-220. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100037>.
9. Bueno E., Salmador M. P., Merino C. Génesis, concepto y desarrollo del capital intelectual en la economía del conocimiento: Una reflexión sobre el Modelo Intellectus y sus aplicaciones. *Estudios de Economía Aplicada*. 2008. Vol. 26. № 2. P. 43-63. URL: <https://repositorio.uam.es/server/api/core/bitstreams/42f33f06-d436-4422-ba45-a3e62a42f5f1/content> (дата звернення: 02.03.2026).
10. Edvinsson L., Kivikas M. Intellectual capital (IC) or Wissensbilanz process: some German experiences. *Journal of Intellectual Capital*. 2007. Vol. 8. № 3. P. 376-385. DOI: <https://doi.org/10.1108/14691930710774821>.
11. Intellectual Capital Management as a Driver of Sustainability: Perspectives for Organizations and Society / ed. by F. Matos, V. Vairinhos, P. M. Selig, L. Edvinsson. Cham : Springer International Publishing, 2019. 412 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-79051-0>.
12. Візіренко С. В. Генезис, поняття та розвиток економіки знань. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 2(12). С. 44-49.
13. Гик В. В. Концептуальні основи інституційної теорії бухгалтерського обліку. *Облік і фінанси*. 2020. № 4(90). С. 17-21. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-4\(90\)-17-21](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-4(90)-17-21).
14. Панченко О. Д. Роль бухгалтера в досягненні цілей сталого розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1(52). С. 256-261. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-35>.
15. Лобода Н. О., Петришин Л. П., Чабанюк О. М. Інноваційні цифрові технології в організації обліку, звітності та аудиті підприємств. *Фінансовий простір*. 2025. № 4(58). С. 101-114. DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.4\(58\).2025.101117118](https://doi.org/10.30970/fp.4(58).2025.101117118).

References

1. Palchuk, O. (2025), "From a resource-based economy to a knowledge economy: human capital as the key to Ukraine's prosperity", *Svit finansiv*, no. 4(85), pp. 39-49, DOI: <https://doi.org/10.35774/SF2025.04.039>.
2. Balicka, H. (2023), "Digital technologies in the accounting information system supporting decision-making processes", *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series*, no. 169, pp. 57–88, DOI: <https://doi.org/10.29119/1641-3466.2023.169.4>
3. Akhnovska, I.O. and Bolhov, V.Ye. (2025), "The institutional dimension of the economy of the future", *Transformatsiina ekonomika*, no. 4(13), pp. 14-20, DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-13-2>.
4. Zhuk, V.M., Popko, Ye.Yu. and Shenderivska Yu.L. (2020), "Accounting: revision of the subject and profession's title", *Oblik i finansy*, no. 1(87), pp. 36-44, DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1\(87\)-36-44](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1(87)-36-44).
5. Maliuha, N.M. and Lehenchuk, S.F. (2005), "Development of accounting in the new economy: accounting interpretation of synergistic effects", *Visnyk ZhDTU*, no. 3(33), pp. 20-35.
6. Xu, J. and Wang, B. (2018), "Intellectual Capital, Financial Performance and Companies Sustainable Growth: Evidence from the Korean Manufacturing Industry", *Sustainability*, Vol. 10, no. 12, article 4651, DOI: <https://doi.org/10.3390/su10124651>.
7. Lev, B. and Zarowin, P. (1999), "The Boundaries of Financial Reporting and How to Extend Them", *Journal of Accounting Research*, Vol. 37, no. 2, pp. 353-385, DOI: <https://doi.org/10.2307/2491412>.
8. Powell, W.W. and Snellman, K. (2004), "The Knowledge Economy", *Annual Review of Sociology*, Vol. 30, pp. 199-220, DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100037>.
9. Bueno, E., Salmador, M.P. and Merino, C. (2008), "Génesis, concepto y desarrollo del capital intelectual en la economía del conocimiento: Una reflexión sobre el Modelo Intellectus y sus aplicaciones", *Estudios de Economía Aplicada*, Vol. 26, no. 2, pp. 43-63, available at: <https://repositorio.uam.es/server/api/core/bitstreams/42f33f06-d436-4422-ba45-a3e62a42f5f1/content> (access date March 02, 2026).
10. Edvinsson, L. and Kivikas, M. (2007), "Intellectual capital (IC) or Wissensbilanz process: some German experiences", *Journal of Intellectual Capital*, Vol. 8, no. 3, pp. 376-385, DOI: <https://doi.org/10.1108/14691930710774821>.
11. Matos, F., Vairinhos, V., Selig, P.M. and Edvinsson, L. (Eds.) (2019), *Intellectual Capital Management as a Driver of Sustainability: Perspectives for Organizations and Society*, Springer International Publishing, Cham, Switzerland, 412 p., DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-79051-0>.

12. Vizirenko, S.V. (2012), "Genesis, concept and development of the knowledge economy", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 2(12), pp. 44-49.

13. Hyk, V.V. (2020), "Conceptual fundamentals of institutional theory of accounting", *Oblik i finansy*, no. 4(90), pp. 17-21, DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-4\(90\)-17-21](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-4(90)-17-21).

14. Panchenko, O.D. (2025), "The role of accountants in achieving sustainable development goals", *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 1(52), pp. 256-261, DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-35>.

15. Loboda, N.O., Petryshyn, L.P. and Chabaniuk, O.M. (2025), "Innovative digital technologies in the organization of accounting, reporting, and auditing of enterprises", *Finansovyi prostir*, no. 4(58), pp. 101-114, DOI: [https://doi.org/10.30970/fp.4\(58\).2025.101117118](https://doi.org/10.30970/fp.4(58).2025.101117118).

Гнатюк Т.М., Василюк М.М., Шкромиди В.В., Сас Л.С.

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТИТУЦІЙНА ОСНОВА ЕКОНОМІКИ ЗНАТЬ

Мета. Теоретико-методологічне обґрунтування обліково-аналітичної інформації як структурного базису економіки знань, розкриття її потенціалу в процесах постіндустріальної трансформації суспільства та визначення стратегічних орієнтирів розвитку облікової професії в умовах розбудови вітчизняної екосистеми знань в умовах повоєнного відновлення України.

Методика дослідження. Застосовано інституційний та системний підходи для обґрунтування обліково-аналітичної інформації як інституційної основи економіки знань. Історико-еволюційний підхід та методи абстрагування використано при аналізі розвитку предмета обліку та дослідженні еволюції сприйняття професійного статусу фахівця як домінуючого елемента інституту довіри в економіці знань. Структурно-функціональний підхід та метод моделювання дозволили розкрити новітні функції обліку (кодифікацію, захист, трансмісію), а причинно-наслідковий аналіз застосовано для ідентифікації інституційних пасток чинних регуляторних стандартів щодо списання витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, а також оцінки їхнього впливу на капіталізацію інноваційного сектора.

Результати дослідження. Доведено, що в координатах економіки знань обліково-аналітична інформація перетворюється з ретроспективного звіту на ключовий механізм генерації довіри до невидимих активів. Її новітні функції охоплюють кодифікацію неявних знань у цифрові активи, захист інституційної пам'яті та легітимізацію вартості інтелектуального потенціалу. Встановлено, що класична індустріальна парадигма обліку заснована на директивному списанні витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи створює інституційні пастки, які дезінформують ринки та штучно гальмують розвиток економіки знань. Обґрунтовано необхідність інтеграції екологічного, соціального та людського обліку в цифровому форматі XBRL/iXBRL як адекватного інструменту вимірювання знанневих ефектів. Виявлено, що імпорт глобальних індустріальних стандартів без локальної адаптації породжує псевдоінституційні надбудови, які викривляють вартість національного інтелектуального багатства.

Наукова новизна результатів дослідження. Набули подальшого розвитку засади інституційної теорії через ідентифікацію облікової інформації як самостійної інституційної основи, що структурує простір довіри.

Удосконалено еволюційну модель трансформації професійного статусу суб'єкта облікової діяльності відповідно до викликів економіки знань через концептуальне обґрунтування неминучості переходу до інституту облікових гарантів, де гарант постає як ключовий архітектор довіри до цифрового представлення інтелектуального капіталу, а цифрова етика визначається як новий базовий регуляторний інститут знанневого суспільства.

Практична значущість результатів дослідження. Отримані висновки та узагальнення формують теоретичне підґрунтя для розробки національної стратегії інтеграції вітчизняної системи фінансової звітності у глобальну економіку знань та постіндустріальне середовище. Запропоновані концепти створюють базу для капіталізації знанневих ресурсів бізнесу та можуть бути імплементовані в процеси проектування інфраструктури майбутнього повоєнного відновлення України і програми підготовки облікових фахівців, здатних ефективно управляти нематеріальними активами в умовах нової економічної реальності.

Ключові слова: економіка знань, обліково-аналітична інформація, інституційна теорія, інтелектуальний капітал, обліковий гарант, цифрова звітність, знанневий актив, людський капітал.

Gnatiuk T.M., Vasylyuk M.M., Shkromyda V.V., Sas L.S.

ACCOUNTING AND ANALYTICAL INFORMATION AS THE INSTITUTIONAL BASIS OF THE KNOWLEDGE ECONOMY

Purpose. The aim of the article is the theoretical and methodological substantiation of accounting and analytical information as the structural basis of the knowledge economy, disclosure of its potential in the processes of post-industrial transformation of society, and determination of strategic guidelines for the development of the accounting profession in the context of building a domestic knowledge ecosystem during the post-war recovery of Ukraine.

Methodology of research. The institutional and systemic approaches are applied to substantiate accounting and analytical information as the institutional foundation of the knowledge economy. The historical-evolutionary approach and methods of abstraction are used to analyse the development of the accounting subject and to investigate the evolution of the perception of the specialist's professional status as a dominant element of the institute of trust in the knowledge economy. The modelling method, structural-functional approach allowed revealing the newest functions of accounting (codification, protection, transmission), while causal analysis is applied to identify the institutional traps of the current regulatory standards regarding the expensing of research and development (R&D) costs, as well as to assess their impact on the capitalization of the innovative sector.

Findings. It is proven that within the coordinates of the knowledge economy, accounting and analytical information transforms from a retrospective report into a key mechanism for generating trust in invisible assets. Its newest functions encompass the codification of tacit knowledge into digital assets, the protection of institutional memory, and the legitimization of the value of intellectual potential. It is established that the classical industrial accounting paradigm, based on the directive expensing of research and development (R&D) costs, creates institutional traps that misinform markets and artificially hinder the development of the knowledge economy. The necessity of integrating environmental, social, and human accounting in the digital XBRL/iXBRL format as an adequate tool for measuring knowledge-based effects is substantiated. It is revealed that the import of global industrial standards without local adaptation generates pseudo-institutional superstructures that distort the value of national intellectual wealth.

Originality. The principles of institutional theory have been further developed through the identification of accounting information as an independent institutional basis that structures the space of trust. The evolutionary model of transforming the professional status of the accounting subject in accordance with the challenges of the knowledge economy has been improved. This is achieved through the conceptual substantiation of the inevitable transition to the institute of accounting guarantors, where the guarantor acts as a key architect of trust in the digital representation of intellectual capital, and digital ethics is defined as a new basic regulatory institution of the knowledge society.

Practical value. The obtained conclusions and generalizations form the theoretical foundation for developing a national strategy for integrating the domestic financial reporting system into the global knowledge economy and post-industrial environment. The proposed concepts create a basis for the capitalization of business knowledge resources and can be implemented in the infrastructure design processes of Ukraine's future post-war recovery and in training programs for accounting professionals capable of effectively managing intangible assets in the new economic reality.

Key words: knowledge economy, accounting and analytical information, institutional theory, intellectual capital, accounting guarantor, digital reporting, knowledge asset, human capital.

Дата надходження рукопису: 06.04.2026

Дата прийняття рукопису до друку: 04.05.2026

Дата публікації: 18.05.2026